

Abluka Altında Bir Ekonomi: Filistin Ekonomisi

ERDAL TANAS KARAGÖL

- İsrail işgalinin temel sebepleri nelerdir?
- Filistin'in ekonomik göstergeleri nasıldır?
- Gazze saldırıları Filistin ekonomisini nasıl etkilemektedir?

GİRİŞ

Filistinliler tarafından Nekbe (felaket) günü olarak kabul edilen 14 Mayıs 1948 tarihinde İsrail'in bağımsızlığını ilan etmesiyle Filistin halkı siyasal bir kaosla birlikte ekonomik olarak bir kıskacın içinde sıkışmıştır. İsrail, yayılmacı politikasıyla bir yandan Filistin'in tarıma elverişli topraklarına sahip olurken, diğer yandan Filistinlileri ucuz işgücü olarak kullanmıştır. Böylece, 1948-1967 yılları arasında tarım açısından büyük önem arz eden Filistin topraklarının yüzde 78'i İsrail'in kontrolüne geçmiştir. İsrail'in tehditkar ve saldırgan tavrı nedeniyle Filistin nüfusunun yarıdan fazlası topraklarını terk ederken, Batı Şeria'nın kontrolünü Ürdün, Gazze'nin kontrolünü ise Mısır almıştır.

1967 yılına kadar izlediği yayılmacı politikalarla büyüyen ve aktarılan dış sermaye sayesinde ekonomisini güçlendiren İsrail, karşılaştığı ekonomik yenilenme ve hammadde ihtiyacı sebebiyle Filistin'e yönelik saldırılarına devam etmiştir. "6 Gün" olarak bilinen savaşla Sina Yarımadası, Gazze Şeridi, Batı Şeria, Doğu Kudüs ve Golan Tepelerini ele geçirerek hakim olduğu toprakların alanını 2,5 katına çıkarmıştır. Bu savaşla birlikte İsrail, Filistin'in işgücü ve pazar payının büyük

bir kısmını ele geçirmiş ve Filistin ekonomisini derinden sarsmıştır.¹ Kaybedilen tarım toprakları, Filistinlilerin insan onurundan uzak çalışma şartları, kendi topraklarında başka bir ülkenin ucuz işgücü olarak çalışma zorunluluğu, Filistin halkının yalnızca ekonomik değil, ekonomik etkinlik için gerekli olan siyasal ve sosyal haklarına yönelik umutlarını da yok etmiştir.

1967-1990 yılları arasında İsrail'in Filistin üzerindeki ekonomik baskısı artmıştır. Filistin'in diğer ülkelerle olan ticari bağlantısını siyasal baskısını kullanarak yok etmeye çalışan İsrail, bu konuda başarılı olmuş ve Filistin ekonomisini kendisine bağımlı bir duruma getirmiştir. Bu dönemde Filistin ithalatının yüzde 90'ının İsrail'den gerçekleşmesi bu bağımlılığı açıkça göstermektedir. 1993 ve 1994 yıllarında ise Ortadoğu'da İsrail'in Filistin üzerindeki ekonomik ve siyasal baskısını azaltacak gelişmeler yaşanmıştır. 1993'te İsrail-Filistin arasında Oslo'da imzalanan barış anlaşması, Filistin Kurtuluş Örgütü'nün Filistin Yönetimi'ne dönüşmesi ve Filistin Devleti'ne giden yolu açması açısından büyük önem taşımaktaydı. Anlaşma son-

1. Cemil Ertem, "İsrail saldırısının asıl amacı neden Türkiye: Tarihi ve güncel cevaplar...", *Star*, 20 Temmuz 2014.

Erdal Tanas KARAGÖL

1992'de İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nden mezun oldu. Yüksek lisansını ABD'de Connecticut Üniversitesi'nde, doktorasını İngiltere'de York Üniversitesi'nde tamamladı. Karagöl'ün çeşitli gazete ve dergilerde dış borçlar, cari açık, ekonomik büyüme, savunma harcamaları, enerji, işsizlik, kamu harcamaları, yoksulluk ve sosyal yardım alanlarında makaleleri ve araştırma raporları yayımlanmıştır. TÜBA asosiy üyesi olan Karagöl, TÜBİTAK'taki çalışmalarının yanı sıra Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde öğretim üyesidir ve SETA ekonomi bölümünde araştırmalar yapmaktadır.

rasında İsrail Batı Şeria ve Gazze Bölgesi'nden büyük oranda çekilmiştir. Oslo Anlaşması'yla siyasi kazanım elde eden Filistin tarafı, 29 Nisan 1994 yılında imzalanan Paris Protokolü'yle ekonomik avantajlar elde etmiştir. İsrail ekonomisinin dönüşümünün de etkin rol oynadığı bu anlaşmayla birlikte Filistin uluslararası finansal desteğin merkezi haline gelmiştir. Bu durum 1994-2000 yılları arasında başta kişi başı gelir olmak üzere, temel makroekonomik göstergelerde göreceli bir iyileşmeye yol açmıştır. Ancak İsrail'in güvenlik baha-nesiyle Filistin'e saldırması, Filistin ekonomisinin istikrarsızlığına ve İsrail'in Filistin üzerindeki ekonomik ve siyasi hakimiyetini artırmasına neden olmuştur. Bu da ekonominin dalgalı bir seyir izlemesine yol açmıştır.²

FİLİSTİN EKONOMİSİ

Filistin ekonomik yapısı Batı Şeria ve Gazze olarak ikiye ayrılmaktadır. Filistin ekonomik yapısı değerlendirilirken, iki bölgenin farklı özellikler taşıdığı ve bu özelliklere göre ekonomik kalkınma önerilerinin geliştirilmesi gerektiği unutulmamalıdır. Bunun yanı sıra, Filistin'in yaklaşık yarım yüzyıldır İsrail tarafından ekonomik ve siyasi açıdan baskı altında bulunduğu ve toprakları işgal edildiği de göz önünde bulundurulmalıdır. Aksi takdirde yapılacak öngörü ve analizler makul bir çerçevede sunmayacaktır. Bu durum dikkate alındığında, Filistin Bölgesi'nde yer alan Ürdün Vadisi'nin deniz seviyesinin altında yer alması sebebiyle topraklarının tarıma elverişli olması Filistin ekonomisinin tarım ekonomisiyle özdeşleştirilmesini sağlamıştır. İklimsel çeşitlilikten dolayı çok fazla ürünün yetişebildiği Filistin toprakları, İsrail'in uyguladığı baskıdan dolayı tam kapasite ve verimlilikle kullanılamamaktadır. Ekonomik üretim yapısının gelişmemiş olması ve İsrail'in tarımsal ürünler üzerinde uyguladığı engeller tarım ürünlerinin ihracatını bitirmiştir ve Filistinli çiftçileri kendileri için tarımsal üretime mecbur bırakmıştır.

Ancak, Filistin ekonomisinde önemli bir paya sahip olan tarım sektörünün toplam üretimdeki payının

2013 yılı ilk 3 çeyrekte geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 8 düşmesi ve bu sektörde çalışanlarda görülen yüzde 9.2'lik azalış Filistin ekonomisinde tarım sektörünün azalan önemini açıkça göstermektedir.

TABLO 1. FİLİSTİN'İN EKONOMİK GÖSTERGELERİ	
Gösterge	2013
GSYH (Milyar \$)	6.8
Ekonomik Büyüme Oranı (%)	0.3
Kişi Başı GSYH (\$)	1.653
İşsizlik Oranı (%)	26.2
Enflasyon Oranı (%)	1.5
Nüfus (Milyon)	4.29
İhracat (Milyon \$)	834.2
İthalat (Milyon \$)	5.215
Cari Açık/GSYH (%)	-21.4

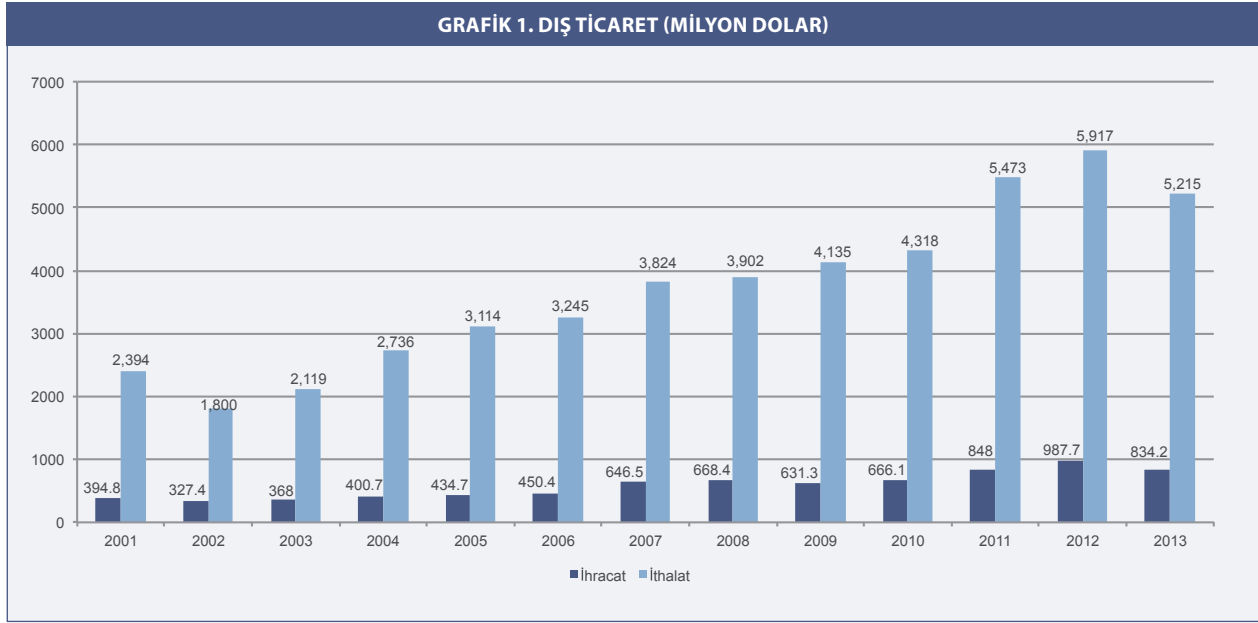
Kaynak: Filistin Merkezi İstatistik Bürosu

Filistin Merkezi İstatistik Bürosu tarafından açıklanan ve 2013 yılı ilk 3 çeyreklik döneminin değerlendirildiği rapora göre, 2013 yılı ilk 3 çeyrekteki GSYH geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 2.1 artmıştır. Başlıca ekonomik aktivitenin inşaat, iletişim, hizmet ve sanayi olduğu ekonomik üretimin, İsrail'in saldırıları ve baskısı altında gerçekleştiği unutulmamalıdır. Bu baskılarla Filistin ekonomisinin diğer ülkelerle bağlantısını kendi hakimiyeti altına alan İsrail, Filistin'e yapılan ithalat oranında en yüksek paya sahip ülkedir. Mart 2014'te Filistin'in yaptığı toplam ithalat miktarının yüzde 68.4'ü İsrail'den karşılanmıştır.³ Bu durum İsrail-Filistin arasındaki uzlaşıyla değil, aksine Filistin'in siyasi baskı ve şiddetin yanında ekonomik ablukanın altında olmasıyla bağlantılıdır. Aynı zamanda yılın büyük bir bölümünü İsrail'in kullandığı şiddetle sosyal ve ekonomik hayatın kesintiye uğradığı, savaş durumunda geçiren Filistin'in ithalat ve dış yardımlara bağımlılığı artarak devam etmektedir (Grafik 1).

2013 yılı itibariyle işgücü nüfusunun yaklaşık 1.1 milyon olduğu Filistin'de, işsizlik oranı yüzde 23.4

2. Stanley Fischer, Patricia Alonso-Gamo ve Ulric Erickson von Allmen, "Economic Developments in West Bank and Gaza since Oslo", *The Economic Journal*, c. 111, no. 472 (Haziran 2011), s. 254-275.

3. *Palestinian Central Bureau of Statistics*'in "Preliminary Results of the Palestinian Registered External Trade in Goods of March, 03/2014" başlıklı verilerine göre.

Kaynak: Filistin Merkezi İstatistik Bürosu

olarak gerçekleşmiştir. 1995 yılında yüzde 18.2 olan bu oran barış görüşmelerinin hızlandığı 1998, 1999 ve 2000 yıllarında sırasıyla yüzde 14.4, 11.8 ve 14.3 olmuştur. Ancak İsrail-Filistin anlaşmazlığının kısır bir döngüye hapsediği 2000'li yıllardan günümüze işsizlik oranı artarak devam etmektedir. Çalışan nüfusun yaklaşık yüzde 99.4'ünün de İsrail kontrolünde olması Filistin'de ulusal bir ekonomiden bahsedilemeyeceğinin en önemli kanıtıdır⁴ (Tablo 2).

TABLO 2. 2009-2012 İŞGÜCÜ VE İŞSİZLİK ORANLARI: FİLİSTİN, BATI ŞERİA VE GAZZE				
Filistin	2009	2010	2011	2012
İşgücüne Katılım Oranı (%)	41.6	41.1	43.0	43.6
İşsizlik Oranı (%)	24.5	23.7	20.9	23.0
Batı Şeria				
İşgücüne Katılım Oranı (%)	43.8	43.7	45.5	45.5
İşsizlik Oranı (%)	17.8	17.2	17.3	19.0
Gazze				
İşgücüne Katılım Oranı (%)	37.6	36.4	38.4	40.2
İşsizlik Oranı (%)	38.6	37.8	28.7	31.0

Kaynak: http://www.pcbs.gov.ps/Portals/_PCBS/Downloads/book1967.pdf

4. *Palestine Monetary Authority*'nin <http://www.pma.ps/en-us/statistics/timeseriesdata.aspx> web adresinde yer alan verilere göre.

Bunun yanı sıra, İsrail'e ekonomik açıdan neredeyse tamamıyla bağımlı olan Filistin'de, sürekli kesintiye uğrayan üretim, işsizlik, diğer ülkelere yapılamayan ihracat, azalan tarım alanları ve düşen verimlilik gibi sebeplerle ödemeler dengesinde ciddi bir bozulma görülmektedir.⁵ İsrail'in yarım yüzyılı geçen Filistinlilerin Ortadoğu Bölgesi'ndeki ekonomik ve siyasal etkilerini yok etme projesini 2014 yılına gelindiğinde hızını kaybetmeden sürdürdüğü görülmektedir. Böyle bir ortamda, Filistin'in ekonomik kalkınmasından çok ekonomik açıdan var olma mücadelesine tanıklık edilmektedir. Bu süreçte Türkiye, Filistin halkıyla geçmişten gelen tarihsel bağları, adalet ve hak anlayışı kapsamında Filistin Devleti'ne en büyük desteği veren ülke konumundadır. Dış yardımlarla ayakta kalmaya çalışan Filistin ekonomisine 2013 yılında Türkiye'den toplam 69.5 milyon dolar resmi kalkınma yardımı gönderilmiştir. 2004-2013 yılları kapsayan dönemde ise Türkiye'den Filistin'e gönderilen toplam yardım miktarı 293.2 Milyon Dolardır.⁶

5. *Palestinian Central Bureau of Statistics*'in "The Deficit in Current Account is USD 418.5 Million" başlıklı verilerine göre.

6. TC Dışişleri Bakanlığı'nın "Filistin'in Ekonomisi" verilerine göre.

İSRAİL ABLUKASININ FİLİSTİN EKONOMİSİNE OLASI ETKİLERİ

Ortadoğu Bölgesi'nde İsrail'in ABD, İngiltere, Almanya gibi gelişmiş ülkelerin desteğini alarak sürdürdüğü Filistin halkına yönelik uyguladığı siyasal ve ekonomik şiddet, bugün büyük bir zulme dönüşmüş durumdadır. İsrail'in ablukasının altında var olmaya çalışan bir toplumun bu süreçte ekonomik göstergelerini diğer ülkelerde izlenen yöntemlerle değerlendirmek mümkün değildir. Bağımsız bir ülke olmaktan ziyade yaşam hakkını korumaya çalışan, Batı Şeria ve Gazze Bölgesi'nde sıkıştırılmış, Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği gibi kurumların sessizlikle izlediği İsrail saldırıları altında her şeye rağmen var olmaya çalışan bir ülkenin gelecekteki ekonomik göstergelerinin negatif olması kaçınılmazdır.

Dünya üzerinde yaklaşık 11.6 milyon Filistinlinin yüzde 37,7'sinin yaşadığı Filistin'de 2012 yıl sonu itibarıyla toplam 4.4 milyon kişi yaşamaktadır. Nüfusunun yaklaşık yüzde 40,2'sinin 15 yaş altı bireylerden oluştuğu bu bölgede, İsrail saldırılarının merkezi haline gelen Gazze'de yaklaşık 1.7 milyon kişi yaşamaktadır ve kilometre kareye ortalama 4.5 bin kişi düşmektedir. Bu oranla Gazze dünyanın en yüksek nüfus yoğunluğuna sahip bölgelerden birisidir.⁷ 2014 yılının Temmuz ayında başlayan İsrail saldırılarının sivil halka ve özellikle çocuklara yönelik olması, Filistin'in sahip olduğu genç nüfusun tehlike olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır.

İsrail saldırılarının nihai hedefinin Filistinlilerin sıkıştıkları Batı Şeria ve Gazze Bölgesi'nden atılmaları ve bu toprakların İsrail kontrolüne geçmesinin tartışılmaz olduğu noktada, Filistin ekonomisi için 2014 ve gelecek beklentileri kötümser bir değerlendirmeye sebep olmaktadır. Tüm ekonomik etkileşimi yok edilmiş, İsrail'in kontrolünde varlığını sürdürmeye çalışan Filistin'de 2013 yılı politik şartlarının devamı halinde geleceğe dair yapılan tüm iyimser tahminler yerini negatif öngörülere bırakmıştır. Reel sektörde beklenen yüzde 7,4'lük büyüme oranı yüzde 8,9 oranında küçülme oranıyla tam aksi yönde gelişmiştir.

7. *Palestinian Central Bureau of Statistics*'in "Estimated Population in the Palestinian Territory Mid-Year by Governorate, 1997-2016" verilerine göre.

Aynı şekilde kişi başına düşen gelirin yüzde 11,7 oranında düşmesi beklenmektedir.⁸

İsrail'in diğer ülkelerle olan tüm ekonomik ilişkilerini kopardığı Gazze'de yoksulluk oranı yüzde 21, Batı Şeria'da ise yüzde 7,8'dir.⁹ Hanehalkı tüketim harcamalarına göre derin yoksulluk oranı mülteci kampında yaşayanlar için 2011 yılında yüzde 16,2 olarak gerçekleşmiştir.¹⁰ Filistin'deki siyasal ve ekonomik istikrarı yok eden İsrail işgali ulusal ve uluslararası yatırımları da olumsuz etkilemektedir. Oysa ki üzerinde bulunduğu toprakların tarımsal verimliliğinin yanı sıra, sahip olduğu doğalgaz kaynakları yabancı yatırımların bu bölgeye çekilmesini sağlayacak zenginliklerdir. Ancak bu zenginlik aynı zamanda İsrail saldırılarının ve bu saldırılara sessiz kalan ülkelerin bu bölgeye olan ilgisinin başlıca gerekçesini oluşturmaktadır. Ayrıca ulusal para biriminin olmayışı, savaş nedeniyle işgücünün azalması, denetleme ve düzenlemenin gerektirdiği kurumsal yapının eksikliği başta hizmet sektörü olmak üzere diğer sektörleri de olumsuz etkilemektedir.¹¹

Orantısız ve haksız bir güç gösterisinin uygulama merkezi haline gelmiş olan Filistin'de ekonomik olarak herhangi bir alanda güç potansiyelinden söz edebilmek için ilk olarak İsrail saldırılarının, baskısının ve işgalinin son bulması gerekmektedir. Aksi takdirde tarihsel olarak büyük önem arz eden topraklar üzerine kurulu Filistin, kendisine kalan son toprakları da kaybedecektir. Ortadoğu Bölgesi'ndeki ekonomik gücü eline geçiren ülkelerin yakın gelecekte uluslararası siyasette önemli aktör olacağı açıktır. Bu nedenle İsrail, gelişmiş ülkelerin desteğiyle ekonomik ambargoyla yok etmediği Filistin'i bombalayarak, ekonomik altyapısını çökertme politikasını izlemektedir. Böylelikle açlığa ve yoksulluğa mahkum olan halkın Filistin topraklarını bütünüyle terk etmesi amaçlanmaktadır.

8. *Palestinian Central Bureau of Statistics*'in "Press Report Of Economic Forecasting For 2014" açıklamasına göre.

9. *Palestinian Central Bureau of Statistics*'in "Atlas of Poverty in the State of Palestine" başlıklı verilerine göre.

10. *Palestinian Central Bureau of Statistics*'in Mart 2013'te yayınladığı "Palestine in Figures 2012" başlıklı verilere göre.

11. Harun Öztürkler, "Filistin Ekonomisinin Genel Özellikleri", *Ortadoğu Analiz*, c. 5, no. 49 (Ocak 2013), s.62-68.

SONUÇ

Temmuz 2014'te yeniden başlayan İsrail saldırılarıyla uluslararası siyaset gündeminin ilk sırasına yerleşen Filistin'de siyasal çatışmalar ekonomik hayatı durma noktasına getirmiştir. Teolojik nedenlerin dayanak olduğu, İsrail'in güvenlik bahanesinin arkasına saklandığı bu savaşın ifade edilmeyen gerekçesi ise Filistin'in sahip olduğu ekonomik potansiyeldir. İklimsel çeşitliliği ve toprak verimliliği sayesinde tarım sektörünün, henüz ortaya çıkarılmayan yer altı kaynaklarıyla da enerji alanının etkin kullanılmasıyla ekonomik açıdan ayrışması olası bu bölge, gelişmiş ülkeler için büyük önem taşımaktadır.

Diğer taraftan, Filistin'in ekonomik yapısına dair istatistiklerin birbirinden farklı olması, bölgede nitelikli araştırmacıların olmayışı, veri toplama ve işleme sürecinin her an işgal tehlikesiyle kesintiye uğraması geleceğe

yönelik politikaların geliştirilmesini de engellemektedir. Ancak asıl sorun her açıdan görmezden gelinen bir toplumun ekonomik kodlarını verecek bilgilerin yok edilmesidir. Yani, Filistin halkının siyasal talepleri ve hakları yok hükmünde kabul edilmiş, ekonomik ve sosyal hayatı abluka altına alınmış ve geleceği yok edilirken, aynı zamanda geçmiş de silinmek istenmektedir.

Başta Türkiye olmak üzere birkaç ülkenin yardımlarıyla ekonomik yapısını korumaya çalışan Filistin Bölgesi'nde ekonomik kalkınmadan önce politik istikrarın inşa edilmesi gerekmektedir. Batı devletlerinin bu bölgede yaşananlara karşı takındığı aldırma ve sessizlik tutumunun İsrail'i daha da saldırgan yaptığı ortadadır. Yaşanan vahşete sessiz kalan bu ülkelerin, Türkiye'nin Filistin halkının yanında durmasını eleştirmeleri de Ortadoğu Bölgesi'ndeki ekonomik ve siyasal gücün el değiştirme korkusundan kaynaklanmaktadır.

SIYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI
FOUNDATION FOR POLITICAL, ECONOMIC AND SOCIAL RESEARCH
مركز الدراسات السياسية والاقتصادية والاجتماعية

www.setav.org | info@setav.org | @setavakfi

SETA | Ankara

Nenehatun Caddesi No: 66 GOP Çankaya
06700 Ankara TÜRKİYE

Tel: +90 312.551 21 00 | Faks: +90 312.551 21 90

SETA | İstanbul

Defterdar Mh. Savaklar Cd. Ayyansaray Kavşağı
No: 41-43 Eyüp İstanbul TÜRKİYE

Tel: +90 212 395 11 00 | Faks: +90 212 395 11 11

SETA | Washington D.C.

1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite
1106 Washington, D.C., 20036 USA

Tel: 202-223-9885 | Faks: 202-223-6099

SETA | Kahire

21 Fahmi Street Bab al Luq Abdeen
Flat No 19 Kahire MISIR

Tel: 00202 279 56866 | 00202 279 56985